

LAPOK A MAGYAR MŰVÉSZETSZOCIOLÓGIA, FILM-MŰVÉSZETSZOCIOLÓGIA TÖRTÉNETÉBŐL

Az 1900-as évek elején a Vasárnapi Kör megalakulásával a magyar szociológiai gondolkodás jelentős lépéseket tett a hazai társadalmi állapotok értékelésében, amivel az európai szociológia részévé vált. A Vasárnapi Kör nem foglalkozott sem művészetszociológiával, sem a kultúrának olyan területeivel, mint a film. Mégis ennek a fiatal tudós csoportnak három fiatal tagja vált a kultúra- (Mannheim Károly) és a művészetszociológia (Hauser Arnold), illetve a filmesztétika (Balázs Béla) elméletének alapítójává. Lukács György, mint ennek a Körnek meghatározója a filmet 1911-ben teljes mértékben elutasította, majd az 1960-as évektől, a magyar új hullám megjelenésétől felülvizsgálta nézeteit, és elismerte az új hullámok tematikai és formai újításainak a jelentőségét. A 20. század elején a filmet még nem is sorolták a művészetek közé. A filmről, mint művészetről a némafilm korszak végétől beszéltek a pszichológusok (Rudolf Arnheim), a szociológusok (Siegfried Kracauer). Szomorúan kell megállapítani, hogy a magyar művészetszociológia magyar tudósai nem Magyarországon tevékenykedve elemezték a film és a társadalom viszonyát, hisz mindhárom felsorolt szociológus németül adta ki műveit. Frankfurtban, Münchenben, Bécsben élve írták könyveiket. Hauser Arnold még az 1974-ben németül megjelent (magyarul 1982-ben) művészetszociológiájában is abban a fejezetben ír a filmről, melynek „A tömegkommunikáció médiumai” címmel ír. Ebben a fejezetben a filmet a bestsellerrel, a rádióval és a televízióval együtt tárgyalja. Maga a kontextus nem arra enged következtetni, hogy a filmet művészetnek tartaná. Szól a filmtörténet nagyjairól (Sz.M. Eizenstein, Ch.S. Chaplin, D.W. Griffith, O. Welles, M. Antonioni, F. Fellini, I. Bergman nevét említi többek között), de egyéni értékeiket ismeri el, nem a film művészetszociológiai problémáit veszi sorra. „Még egy olyan súlyos tartalmú műben is, amilyen Alain Resnais: *L'Année dernière à Marienbad* (Tavaly Marienbadban) nagyobb súllyal esik latba a vizuális kép, mint absztrakt jelentése, mint a szereplők lélekrajza vagy a mese tömkelege. Az események, a lelki motivációk és gondolati összefüggések rejtelmesek, homályosak, a helyzetek, fotografikus ábrázolások és az egyes

képek ellenben megragadóak és emlékeztetők.” (Hauser 1982:728)¹

Jelen összeállítás három idő szegmensből választott lapokat a magyar kultúra- és művészetszociológia történetéből:

1. a 20. század elejének, közepének két meghatározó személyiségéről (Mannheimről, Hauserről) írt tanulmányt az 1990-es években két művészetszociológus írta

2. az előző korszakról írt esszék egyben az 1970-2000 közötti időszak művészetszociológiai gondolkodásának fontos jellemzőjéről nyújtanak információkat, a gyökerek kereséséről. Egyben jelzik, hogy a Józsa Péter köré szerveződő kutatók mit terveztek ebben az időszakban

3. a mai elméleti, és empirikus kutatásokból nyújt válogatást az utolsó rész. Ez a rész kicsit elmentmond a Józsa Péter lefektetett alapelvnek: hisz nemcsak a művészetszociológiai kutatásokból válogatott, hanem azzal érintkező területekről. A kultúrszociológia, a tömegkultúra, a médiahatás kutatás, a genderkutatás film-művészetszociológiával érintkező, annak szempontjait is tartalmazó kutatásokból is közöl új eredményeket, taxatív felsorolást tartalmazó írásokat.

A válogatást könyvrecenziók zárják, melyek a film könyvkiadás legfrissebb köteteit elemzik. A két kötet nem film-művészetszociológia, de az egyik a rendszerváltás utáni dokumentumfilmekről szól, míg a másik az orosz filmek ötvenes évekbeli narratíva változatairól. A válogatás befejezéséként a 100 éve született Szóts István előtt hajtunk fejet. Az előtt a magyar rendező előtt, akit nyugodtan nevezhetünk az első kiemelkedő, Európában is ismert művészfilm készítőnek. Aki a magyar vizuális-, audiovizuális nyelv és stílus Mestereként a filmballada műfajának máig ható kialakítója, alakítója volt. A filmről, mint művészetről, a film intézményi rendszeréről szóló gondolatait, melyeket 1945-ben fogalmazott meg, máig nem valósították meg. A „Noteszlapok...”-on ezeket veszi sorra a Szótsre emlékező filmrendező, filmpedagógus.

*Szilágyi Erzsébet professor emerita
számunk vendégszerkesztője*

¹ Hauser Arnold (1982): A művészet szociológiája. Fordította: Görög Livia, Gondolat, Budapest